

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.Н.КАРАЗІНА**

ФІЗИКО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра безпеки життєдіяльності

**ЗАТВЕРДЖУЮ
ЗАВІДУЮЧИЙ КАФЕДРИ**

“ _____ ” _____ 20__ р.

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Структура дисципліни «Цивільний захист»

Вид роботи	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Лекційні заняття, год.	6	4
Практичні (семінарські) заняття, год.	12	2
Всього аудиторних, год.	18	6

Навчальна дисципліна «Цивільний захист» є нормативною дисципліною, що включається в навчальні плани як самостійна дисципліна обов'язкового вибору. Вона зберігає свою самостійність за будь-якої організаційної структури вищого навчального закладу.

Обсяг навчального часу для вивчення дисципліни «Цивільний захист» визначений державними вимогами (спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 року, № 969/922/216 «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України») і складає 36 академічних годин (1,0 кредит ECTS), з яких 18 годин відведено на аудиторні заняття, 18 годин – самостійна робота студентів. У процесі опанування навчальним матеріалом студенти виконують розрахунково-графічну роботу. Форма підсумкового контролю знань – диференційований залік.

Мета дисципліни: формування у студентів здатності творчо мислити, вирішувати складні проблеми інноваційного характеру й приймати продуктивні рішення у сфері цивільного захисту (ЦЗ), з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників, а також досягнень науково-технічного прогресу.

Завдання дисципліни: засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

Завдання вивчення дисципліни передбачає засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- роль і місце підрозділів МНС України в забезпеченні безпеки населення та територій під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- систему нормативних документів щодо захисту населених пунктів, промислових та інших об'єктів від чинників надзвичайних ситуацій у частині стосовній;
- стратегію державної політики у сфері цивільного захисту;
- склад збитків від надзвичайних ситуацій;
- поняття та види ефекту та ефективності в галузі цивільного захисту;
- сутність і функції забезпечення безпеки населення і територій у галузі цивільного захисту.

вміти:

- визначати рівень збитків від НС;
- визначати прямі та побічні збитки від НС;
- користуватися методикою проведення обґрунтування доцільності та оцінки ефективності організаційно-технічних заходів цивільного захисту;
- оцінювати ефективність при обґрунтуванні заходів щодо удосконалення заходів безпеки.

Самостійна робота студента є однією із важливих складових навчального процесу, яка безпосередньо впливає на глибину, неформальність та стійкість набутих знань і умінь.

Метою самостійної роботи студента (СРС) є забезпечення засвоєння в повному обсязі навчальної програми дисципліни «Цивільний захист» шляхом свідомого закріплення, поглиблення і систематизації набутих теоретичних знань, а також опанування навичок роботи з керівними документами, нормативною, навчальною і науково-методичною літературою, вміння вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

СРС є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи і його творчого застосування в майбутній професійній діяльності.

Загалом самостійна робота студента класифікується за наступними ознаками:

1. Види самостійної роботи:

- самостійна робота, яка забезпечує підготовку до аудиторних занять, поточного і семестрового контролю знань;
- пошуково-аналітична робота;
- науково-дослідна робота;
- практика на підприємствах та в організаціях,
- участь в тренінгах

2. Форми самостійної роботи:

- самостійне опрацювання або вивчення теоретичного матеріалу;
- виконання домашніх завдань;
- підготовка до контрольних робіт, тестів та інших форм поточного контролю;
- письмове оформлення звітів з лабораторних робіт;

- підготовка до модульних та семестрових контролів;
- підготовка рефератів тощо.

Самостійна робота з дисципліни «Цивільний захист» передбачена навчальним планом підготовки студентів різних спеціальностей, які навчаються в університеті. СРС спрямована на досягнення поставленої мети через виконання відповідних завдань, зміст, обсяги і структура яких наведені далі.

Самостійна робота студентів

№	Зміст роботи	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Самостійне опрацювання теоретичного матеріалу	4	10
2	Підготовка до практичних занять	2	-
3	Підготовка до диференційованого заліку	2	4
4	Виконання індивідуальних завдань	10	-
5	Виконання контрольних робіт	-	10
	Разом	18	24

2. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання є однією з форм самостійної роботи студента, яка передбачає створення умов для повної реалізації його творчих можливостей, застосування набутих знань на практиці.

Виконання індивідуальних завдань з дисципліни «Цивільний захист» є однією з основних складових самостійної роботи студента, яка призначена для закріплення теоретичних знань і набуття практичних навичок, що передбачені робочою навчальною програмою. Індивідуальне завдання виконується студентом самостійно з наданням, при необхідності, консультацій викладачем.

Індивідуальне завдання з дисципліни «Цивільний захист» для студентів денної форми навчання передбачає виконання розрахунково-графічної роботи, для студентів заочної форми навчання – контрольної роботи.

3. ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ СТУДЕНТОМ

Змістовий модуль 1. Введення у дисципліну. Організація цивільного захисту. Нормативна та законодавча база.

Тема 1. Порядок вивчення дисципліни. Організація цивільного захисту в Україні.

Ознайомлення студентів зі структурою дисципліни, порядком проведення занять, основними завданнями, які необхідно виконати протягом вивчення дисципліни. Історія розвитку й етапи формування системи цивільного захисту у колишньому СРСР. Історія розвитку системи цивільного захисту в Україні. Терміни «Цивільна оборона» і «Цивільний захист». Роль, місце і завдання цивільного захисту в структурі заходів щодо забезпечення життєдіяльності населення України.

Тема 2. Організація цивільного захисту за кордоном. Нормативно-законодавча база цивільного захисту в Україні

Цивільна оборона зарубіжних держав (на прикладі США, ФРН, Нідерландів, Канади та Росії). Нормативно-законодавча база цивільного захисту в Україні. Єдина державна система цивільного захисту України. Основні завдання цивільного захисту та пріоритетні напрямки розвитку.

Змістовий модуль 2. Небезпечні та уражаючі фактори надзвичайних ситуацій.

Тема 3. Розповсюдження уражаючих факторів при виникненні надзвичайних ситуацій Основні різновиди надзвичайних ситуацій, їх описи та характеристики, терміни та визначення. Надзвичайні ситуації техногенного, природного, соціально-політичного та військового характеру. Уражаючі фактори надзвичайних ситуацій. Аварії, їх характеристики. Особливо небезпечні інфекційні захворювання людей та тварин. Надзвичайні ситуації, які пов'язані з змінами стану суші, атмосфери, гідросфери, біосфери та соціально-політичних обставин. Рятувальні і невідкладні аварійно-відновлювальні роботи в осередках надзвичайних ситуацій. Інженерні роботи в осередках ураження і зонах стихійного лиха. Класифікація надзвичайних ситуацій за рівнями та за походженням. Національний класифікатор ДК 019:2010.

Контрольні запитання до самостійної підготовки за 1-м та 2-м змістовими модулями дисципліни «Цивільний захист»

1. Історія створення в Україні єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій.
2. Поняття про цивільний захист
3. Визначення терміну «цивільний захист»
4. Визначення терміну «цивільна оборона»
5. Відмінності між поняттями «цивільна оборона» та «цивільний захист»
6. Основні завдання цивільного захисту
7. Мета цивільного захисту
8. Напрямки зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій та гарантованого рівня захисту населення і територій від їх наслідків
9. Визначення терміну «Надзвичайна ситуація».
10. Порядок віднесення надзвичайної події до надзвичайної ситуації.
11. Класифікація надзвичайних ситуацій за походженням.
12. Класифікація надзвичайних ситуацій за рівнями.

13. Критерії визначення рівня надзвичайної ситуації.
14. Система цивільного захисту України
15. Сили цивільного захисту України
16. Організація цивільної оборони у зарубіжних країнах

Контрольні запитання до самостійної підготовки за 3-м змістовним модулем дисципліни «Цивільний захист»

1. Мінімальна кількість евакуаційних виходів з будівлі
2. Відстань між евакуаційними виходами
3. Максимальна довжина коридору на шляху евакуації
4. Мінімальна ширина коридору на шляху евакуації
5. Мінімальна ширина дверних прорізів на виходах з приміщень
6. Напрямок відчинення дверей
7. Способи навішування дверних полотнин
8. Улаштування сходових кліток на шляхах евакуації (мінімальна ширина сходового маршу; конструкції сходів, які дозволяються або не дозволяються на шляхах евакуації; улаштування виходів на сходову клітку)
9. Улаштування дверей на виходах з будівлі (конструкції дверей, що дозволяються або не дозволяються; мінімальна ширина дверей, що ведуть з будівлі)
10. Дайте визначення поняттю «землетрус». Розкажіть про природу землетрусу.
11. Вкажіть основні види землетрусів.
12. Що таке інтенсивність землетрусу? Розкажіть про шкалу інтенсивності землетрусів.
13. Назвіть основні сейсмічні райони України і країн СНД.
14. Основні вимоги до будівництва у сейсмічних районах
15. Основні принципи, яким повинна відповідати сейсмостійка будівля
16. Наведіть деякі види систем сейсмосахисту.
17. Особливості експлуатації будівель та споруд на підтоплених територіях
18. Захист територій від затоплення
19. Поняття про підроблювані території
20. Особливості будівництва на підроблюваних територіях
21. Що таке вибухова речовина (ВР)?
22. Які різновиди вибухів вам відомі? Охарактеризуйте їх.
23. Наведіть основні стадії вибуху та охарактеризуйте їх.
24. В чому полягає різниця між горінням та детонацією вибухових речовин?
25. Наведіть загальну класифікацію вибухових речовин.
26. Назвіть та охарактеризуйте основні групи ВР в залежності від складу.
27. На які групи поділяються ВР, що належать до одного класу хімічних сполук? Охарактеризуйте їх.
28. Наведіть та охарактеризуйте основні фізико-хімічні властивості ВР.

29. Охарактеризуйте фізичну та хімічну стійкість ВР. Від яких факторів вони залежать?
30. Що таке чутливість вибухових речовин? Від чого вона залежить?
31. Основні поняття про затори та зажори льоду на річках, їх різновиди
32. Класифікація заторів та зажорів льоду
33. Заходи щодо зменшення наслідків заторів та зажорів льоду
34. Захист мостів під час льодоходу
35. Основні поняття про повені, їх класифікація
36. Заходи щодо захисту населення і територій під час повеней

4. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Керівні документи:

1. Конституція України 28.06.1996 року;
2. Закон України „Про правові засади цивільного захисту” від 24 червня 2004 року;
3. Закон України „Про цивільну оборону України” від 03.02.1993 року № 2974 ХП;
4. Закон України „Про надзвичайний стан” від 26.06.1992 року № 2501 ХП;
5. Закон України „Про аварійно – рятувальні служби” від 14.12.1999 року № 1281 ХП;
6. Закон України „Про війська цивільної оборони” від 24.03.1999 року № 556 ХІУ;
7. Закон України „Про пожежну безпеку” від 17.12.1993 року № 3745 ХП;
8. Закон України „Про захист населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” від 08.06.2000 року № 1809 ІІІ;
9. Закон України „Про об’єкти підвищеної небезпеки” від 18.01.2001 року № 2245 ІІІ;
10. Указ Президента України „Про заходи щодо вдосконалення державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення і територій від наслідків НС” від 27.01.2003 року № 47/2003;
11. Указ Президента України „Про рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 11.11.2002 р. „Про стан техногенної та природної безпеки в Україні” від 04.03.2003 року № 76/2003;
12. Указ Президента України „Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від НС техногенного та природного характеру” від 09.02.2001 року № 80/01;
13. Указ Президента України „Про вдосконалення управління у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” від 21 листопада 2003 року № 1328/2003;
14. Указ Президента України „Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно – рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року” від 19 грудня 2003 року № 1467/2003;

15. Постанова Кабінету Міністрів України „Про єдину державну систему запобігання та реагування на НС техногенного та природного характеру” від 03.08.1998 року № 1198;
16. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про Цивільну оборону України” від 10.05.1994 року № 299;
17. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку класифікації НС техногенного та природного характеру за їх рівнями” від 24.03.2004 року № 368;
18. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок визначення збитків від наслідків НС” від 15.02.02 №175;
19. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження положення про штаб з ліквідації надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру від 19.08. 2002 року № 1201;
20. Постанова Кабінету Міністрів України „Про комплексні заходи, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики у сфері захисту населення і територій від НС техногенного та природного характеру запобігання та реагування на них, на період до 2005 року” від 07.02.2001 року № 122;
21. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок використання коштів резервних фондів бюджетів” від 29.03.2002 року № 415;
22. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Програми попередження та реагування на НС техногенного та природного характеру 2000 – 2005 років” від 22.08.2000 року № 1313;
23. Постанова Кабінету Міністрів України „Про порядок створення та використання матеріальних резервів для попередження та ліквідації наслідків НС техногенного та природного характеру і їх наслідків” від 29.03.2001 року № 308;
24. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Плану реагування на НС державного рівня” від 16.10.2001 року № 1567;
25. Постанова КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми розвитку цивільного захисту на 2009—2013 роки» від 20.08.2008 №1156-р
26. Національний класифікатор «Класифікатор надзвичайних ситуацій» ДК 019:2010
27. Наказ МНС України „Про Регламент інформаційної взаємодії при виникненні НС техногенного та природного характеру, їх ліквідації та мінімізації наслідків” від 18.12.2000 року № 335;
28. Наказ МНС України „Про затвердження класифікаційних ознак НС” від 22.04.2003 року № 119;
29. Наказ МНС України „Про організацію оперативно – чергової служби в територіальних штабах Цивільної оборони та надзвичайних ситуацій” від 28.01.1998 року № 31;
30. Наказ МНС України „Про затвердження Типових інструкцій „Про мобільно – оперативну групу територіальних штабів Цивільної оборони

та надзвичайних ситуацій для роботи в районах загрози або виникнення НС” від 10.03.1998 року № 63;

31. Наказ МНС України „Про організацію управління під час ліквідації НС” від 07.03.2003 року № 63;
32. Наказ МНС України „Про вдосконалення системи оперативного інформування в структурі МНС України” від 15.10.2003 року № 392

Базова література:

1. Бикова О.В. Болієв О.В., Деревинський Д.М., Єлісеєв В.Н., Миронець С.М., Осипенко С.І., Півень Ю.О. та інші. Основи цивільного захисту: Навч. посібник К: 2008.– 223 с.
2. Васійчук В.О., Гончарук В.Є., Качан С.І., Мохняк С.М. Основи цивільного захисту: Навч. посібник / Львів, 2010.- 384 с.
3. Гончарук В.Є., Качан С.І., Орел С.М., Пуцило В.І., «Оцінка обстановки у надзвичайних ситуаціях». Навчальний посібник, Видавництво НУ «Львівська політехніка». Львів, 2004р.,-136с.
4. Євдін О.М., Могильниченко В.В. та ін. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т.1. "Техногенна та природна небезпека". Т.3."Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони) та містобудування".Посібник.- К.: КІМ, 2007, 2008.- 636 с.,- 152 с.
5. Михайлюк В.О. Цивільний захист: Навчальний посібник. Ч.3: Цивільна оборона. – Миколаїв: УДМТУ, 2002.- 155 с.
6. Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д. Цивільна безпека: Навч. посібник.– К: Центр учбової літератури, 2008.– 158 с.
7. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. -К., 2008. -286с.
8. Русаловський А.В., Вендичанський В.Н. Цивільний захист: Навч. Посібн./За наук.ред. Запорожця О.І., -К.: АМУ, 2008, -250с.
9. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник.– К: Знання-Прес, 2007.– 487 с.
- 10.Сусло С.Т., Заплатинський В.М., Харамда Г.М. Цивільний захист: Навч. посібник/ За ред.. проф.. М.О. Біляковича.– К.: Арістей, 2007.– 386 с.

Допоміжна література:

1. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В. Казачков И.В., Литвинов В.В., Письменный Е.Н. Культура безопасности на ядерных объектах Украины. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПИ, 2009, -363с.
2. Готов “Безопасность жизнедеятельности человека на морских судах“, 2000г. 320с.
3. Довідник з цивільної оборони / Г.Г. Міговіч, ЗАТ "Українська технологічна група". К. – 1998. – 526с.
4. Джиргей В.С., Жидецький В.Ц., Безпека життєдіяльності. Львів “Афіша”,1999.-252с.

5. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С., Цивільна оборона. Навчальний посібник / За ред. Кашина П.І. - Львів, "П.П. Васильович К.І.", 2005-338 с.
6. Збірник нормативно-правових актів з питань надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Вип.3. Під заг. ред. В.В. Дурдинця-Київ: Агенство "Чорнобильінтерінформ", 2001.-532с.
7. Методичні вказівки з курсу "Цивільна оборона" для студентів магістратури денної форми навчання / Укл.: О.І. Бабенко, Р.І. Черевко. – К.: КДЕУ, 1997. –136 с.
8. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). - Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. - 125 с.
9. Основи соціоекології: Навч. посіб. / Г.О. Бачинський, Н.В. Бернада, В.Д. Бондаренко та ін.; За ред. Г. О. Бачинського. – К.: Вища шк., 1995. – 238 с.
10. Петров К.М. Общая экология. Химия. – С.-Пб., 1997 – 352 с.
11. Програма дій "Порядок денний на ХХІ сторіччя". К.: "Інтерсфера", 2000.-359 с.

Інформаційні ресурси:

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.
2. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua> .
3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.com.
5. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.
6. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.
7. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.
8. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.
9. Північноатлантичний альянс (НАТО) <http://www.nato.int/>.
10. Новини про поточні події у світі, в т. ч. про надзвичайні ситуації <http://www.100top.ru/news/> (російською мовою).
11. Сайт, присвячений землетрусам та сейсмічному районуванню території <http://www.scgis.ru/russian/>.
12. Сайт, присвячений надзвичайним ситуаціям природного характеру <http://chronicl.chat.ru/>.
13. Офіційний сайт Американського вулканологічного товариства <http://vulcan.wr.usgs.gov/> (англійською мовою).
14. Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів при Раді національної безпеки і оборони України <http://www.erriu.ukrtel.net/index.htm>.

15. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).
16. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
17. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств–участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
18. <http://base.safework.ru/iloenc> - Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.
19. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
20. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».
21. <http://www.budinfo.com.ua> - Портал «Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ».

5. МЕТОДИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ (РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ)

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2	Розрахунково-графічна робота	Модульна контрольна робота	Диф. залік	
T1	T2	T3				
5	5	10	20	20	40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
80-89	B	добре
70-79	C	
60-69	D	задовільно
50-59	E	
1-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання